

DORIVOR DASTARBOSH (TANACETUM OFFICINALIS)NING

DORIVOR XUSUSIYATLARI

Xudoyberdiyeva Mashxura Djurayevna ,

Muhammadova Lazokatxon Nodirjon qizi

Andijon Davlat Tibbiyot Instituti , O'zbekiston

E-mail: lazokatxon005@gmail.com

Annotatsiya: *Dorivor dastarbosh (Tanacetum officinalis) xalq tabobatida keng qo'llaniladigan dorivor o'simlik bo'lib xalq orasida "pijma" , "tansy" , "chiya" nomilari bilan atashadi. Uning ikki xil turi mavjud. Ular oddiy dastarbosh (T.vulgare) va tog' dastarboshi (T.pseudoachillea) hisoblanadi. Tabobatda ko'pincha oddiy dastarbosh (T.vulgare) dan foydalaniladi. Uning antigelmintik, viruslarga qarshi, insektitsid (hasharot va zararkunandalarga qarshi), ishtahani ochuvchi, ovqat hazmini yaxshilovchi, jigar faoliyatini rag'batlantiruvchi, bronxial asma va revmatizm da, yallig'lanishga qarshi xususiyatlari ma'lum. Uning tarkibida farmakologik xususiyatga ega bo'lgan fenolik kislotalar va flavinoidlarga juda boy. Dorivor dastarboshning bunday tarkibi diabertga qarshi, antispazmolitik, tonik va siydik haydovchi vosita ekanligini bildiradi. Dorivor dastarbosh ekstrakti tarkibida biologik faol moddalar saqlaydi. Bundan tashqari dorivor dastarbosh ya'ni Tanacetum vulgare tarkibida efir moylar ham saqlaydi. Bu efir moylari yallig'lanishga qarshi, antioksidant, antibakterial, sitotoksik xususiyatga ega. Bu maqola oddiy dastarbosh ya'ni Tanacetum vulgare haqida bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *Dorivor dastarbosh (Tanacetum officinalis) va uning turlari, oddiy dastarbosh (T.vulgare), tog' dastarboshi (T.pseudoachillea), biologik xususiyatlari, kimyoviy xususiyatlari,*

dorivor xususiyatlari, farmokologik xususiyatrlari, terapeutik xususiyatlari, geografik tarqalishi.

Abstract: *Tanacetum officinalis is a medicinal plant widely used in folk medicine, popularly known as "pijma", "tansy", "chiya". There are two types of it. They are common tansy (T. vulgare) and mountain tansy (T. pseudoachillea). Common tansy (T. vulgare) is most often used in medicine. It has known anthelmintic, antiviral, insecticide (against insects and pests), appetite stimulant, digestive, liver stimulant, bronchial asthma and rheumatism, and anti-inflammatory properties. It is very rich in phenolic acids and flavonoids with pharmacological properties. Such a composition of medicinal tansy indicates that it is an antidiabetic, antispasmodic, tonic and diuretic agent. Medicinal tansy extract contains biologically active substances. In addition, the medicinal plant Tanacetum vulgare also contains essential oils. These essential oils have anti-inflammatory, antioxidant, antibacterial, and cytotoxic properties. This article will be about the common tansy plant Tanacetum vulgare.*

Keywords: *Tanacetum officinalis and its species, common tansy (T. vulgare), mountain tansy (T. pseudoachillea), biological properties, chemical properties, medicinal properties, pharmacological properties, therapeutic properties, geographical distribution.*

Аннотация: *Tanacetum officinalis – лекарственное растение, широко используемое в народной медицине, известное также под названиями «пижма», «пижма», «чия». Существует два вида пижмы: обыкновенная (T. vulgare) и горная (T. pseudoachillea). Пижма обыкновенная (T. vulgare) чаще всего используется в медицине. Она обладает известными противоглистными, противовирусными, инсектицидными (против насекомых и*

вредителей), стимулирующими аппетит, пищеварительными, гепатопротекторными, противовоспалительными свойствами, а также помогает при бронхиальной астме и ревматизме. Она богата фенольными кислотами и флавоноидами, обладающими фармакологическими свойствами. Такой состав пижмы лекарственной указывает на её противодиабетические, спазмолитические, тонизирующие и мочегонные свойства. Экстракт пижмы лекарственной содержит биологически активные вещества. Кроме того, лекарственное растение *Tanacetum vulgare* содержит эфирные масла. Эти эфирные масла обладают противовоспалительными, антиоксидантными, антибактериальными и цитотоксическими свойствами. В этой статье речь пойдёт о пижме обыкновенной (*Tanacetum vulgare*).

Ключевые слова: Пижма лекарственная (*Tanacetum officinalis*) и ее виды, пижма обыкновенная (*T. vulgare*), пижма ложноахилловая (*T. pseudoachillea*), биологические проблемы, их взаимосвязь, лекарственные факторы, фармакологические факторы, терапевтические факторы, географические изменения.

Kirish. Dorivor dastarbosh tibbiyotda qo'llaniladigan o'simlik bo'lib, lotincha *Tanacetum vulgare*, yunonchada esa "athanasia" deb nomlanib "boqiylik" degan ma'noni anglatadi. Ehtimol bu nom o'simlik gullarining quritilganda so'lib qolmasligidan kelib chiqqan bo'lishi mumkin.

Oddiy dastarbosh (*Tanacetum vulgare*) gulxayridoshlar (*Astrasea*) oilasiga mansub ko'p yillik, bo'yi 50-150 cmga yetadigan o'ziga xos xidli o'simlik. Poyasi tik o'suvchi, sershox, tuksiz yoki biro z

tukli. Barglari oddiy, patsimon ajralgan, ustki tomoni to'q yashil ostki tomoni kulrang – yashil rangda. Poyaning pastki qismidagi barglari bandli, o'rta va yuqori qismidagi barglari bandsiz bo'lib, poyada ketma – ket o'rnashgan. Gullari sariq savatchada to'planib, qalqonsimon to'pgulni tashkil qiladi. Dorivor dastarbosh iyun oyining o'rtalaridan sentabrgacha gullaydi va cho'ziq pista mevalari avgust – sentabrda pishadi.

Oddiy dastarbosh irmoqlar va daryolar bo'ylarida, soyali joylarda, o'rta tog' chizmasining daraxtlari ostida uchraydi. Ushbu ko'p yillik o't – o'simlik Shimoliy amerika , Yevropa, Osiyo, Xitoy, Yaponiya, Shimoliy Koreya va Rossiya mamlakatlarida keng tarqalgan. Oddiy dastarbosh Amerika Qo'shma Shtatlari, Yevropa va Osiyonign ko'plab mamlakatlarida yovvoyi holda yo'llar bo'yida o'sayotgani aniqlangan. O'zbekistonnig tog'li va tog'oldi mintaqalarida tarqalgan.

O'simlik tarkibida efir moylarining miqdori qancha bo'lishi atrof – muhit omillariga bog'liq. Oddiy dastarbosh efir moyi sarg'ishdan to'q sariq ranggacha bo'lgan issiq, ozgina achchiq ,quruq va o't hidli suyuqlik. Ta'mi juda o'tkir va achchiq. Bu o'simlikni xushbo'y modda va boshqa oziq – ovqat mahsulotlari bilan qo'llash mumkin emas. Oddiy dastarbosh efir moyi, asosan, ko'p miqdordagi tujon moddasi, konvulsiyalar, qusish va bachadondan qon ketishiga olib kelishi mumkin bo'lgan zaharni o'z ichiga oladi.

Oddiy dastarbosh (T. vulgare) fitokimyoviy tahlili shuni ko'rsatadiki, uning tarkibida biologik faol flavinoidlar, fenolik birikmalar , kartinoidlar va ularning hosilalari ko'p bo'lib, ularning barchasi muqobil va samarali. An'anaviy tibbiyotda keng qo'llaniladi. Undan tayyorlangan choy antigelmintik, spazmolitik, qorin bo'shlig'i

a'zolarini ogohlantiruvchi , tonik, antidiabetik, diuretik va vosita sifatida qo'llaniladi. Bundan tashqari oddiy dastarbosh insektitsidlar, balzamlar, kosmetika va bo'yoqlar, tabiiy konservantlar hamda dori vositalarida qo'llaniladi.

Xom ashyoni quritish. O'simlik qismlarini quritishda ayvon ostida yoki quritgichlarda 40 gradusdan yuqori bo'lmagan haroratda quritiladi. Quruq xom ashyoning chiqim qismi 22 – 23 % ni tashkil qiladi. Xom ashyoning namligi 13% dan oshmasligi kerak.

Xulosa qilib aytganda oddiy dastarbosh (T.vulgare) an'anaviy xalq tabobatida spazmolitik, diareyaga qarshi , xoleritik va ovqat hamini yaxshilashda foydalaniladigan o'simlik hisoblanadi. Zamonaviy tibbiyotda migren , yallig'lanishga qarshi , ovqat hazm kasalliklari va oshqozon yarasi, isitma, shish va yaralarni davolash maqsadida qo'llaniladi. Biz dorivor dastarboshning shifobaxsh xususiyatlarini va farmatsevtik sanoatiga tadbiq qilish mobaynida undan tabiiy plantatsiyalar yaratish. Chunki hozirgi kunda tabiiy dorilarga talab katta. Shu sababli bizning eng muhim vazifalarimizdan biri O'zbekistonning dorivor o'simliklaridan olinadigan tabiiy dorilarni jahon miqyosiga tadbiq etish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dorivor o'simliklar yetishtirish texnologiyasi Sulaymonov I.J. NamDU Biotexnologiya kafedrası dotsentii. Ergashev D.T. NamDU Biotexnologiyakafedrası o'qituvchisi (o'quv uslubiy qo'llanma).
2. K. Xojimatov, X.Q. Haydarov, D.T. Xamraeva,D.A. Imomova, A.N.Xujanov. "O'ZBEKISTON DORIVOR O'SIMLIKLAR ATLASI" (o'quv qo'llanma). SamDU tahririy-nashriyot 2021-yil.

3. O'zbekistonda o'sadigan shifobaxsh o'simliklarning etimologik zamonaviy enskopediyasi A. Usmonxodjayev, E. I. Basitxonova.O'. P. Pratov, A. Jabborov
4. O'. Pratov, A. S. To'xtayev, F. O'. Azimova, I. Z. Saparboyev, M. T. Umaraliyeva. Biologiya, darslik / T.: "O'zbekiston" NMUI. 2017.
5. Nabiyeu M, Shifobaxsh giyoxlar, T., 1980;
6. Xolmatov H.X., Habibov Z. H., Farmakognoziya [Darslik], T., 1967;.
7. Karimov V. Shomahmudov A. "Xalq tabobati va zamonaviy ilmiy tibbiyotda qo'llaniladigan shifobaxsh o'simliklar" Toshkent, "Ibn Sino" NMB, 1993-yil.
8. Nabiyeu M. "Shifobaxsh ne'matlar" Toshkent. 1994-yil.
9. Xolmatov X.X. Qosimov A.I. "Dorivor o'simliklar" , "Ibn Sino" 1994-yil.
10. http://www.orleanscoffee.com/how_to/what-is-chicory